

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Ότι λοιπόν εύλογα δέχονται κάθε άνθρωπο ως σύμβουλο γι' αυτή την αρετή, επειδή πιστεύουν ότι όλοι μετέχουν σ' αυτή, αυτά φέρνω ως επιχειρήματα: ότι όμως νομίζουν ότι αυτή δεν είναι έμφυτη, ούτε εμφανίζεται τυχαία, αλλά ότι μπορεί να διδαχθεί και ότι ύστερα από φροντίδα γίνεται κτήμα, σε όποιον γίνεται κτήμα, αυτό θα προσπαθήσω στη συνέχεια να σου αποδείξω. Γιατί για όσα κακά νομίζουν οι άνθρωποι, ο ένας για τον άλλο, ότι έχουν από τη φύση τους ή από τύχη, κανείς δεν οργίζεται ούτε συμβουλεύει ούτε διδάσκει ούτε τιμωρεί όσους τα έχουν, για να μην είναι τέτοιοι, αλλά τους λυπούνται για παράδειγμα, στους άσχημους ή μικρόσωμους ή ασθενικούς ποιος είναι τόσο ανόητος, ώστε να προσπαθεί να (τους) κάνει κάτι από αυτά; Γιατί γνωρίζουν, νομίζω, ότι αυτά υπάρχουν στους ανθρώπους από τη φύση και από την τύχη, δηλαδή οι καλές ιδιότητες και οι αντίθετές τους: όσες όμως καλές ιδιότητες νομίζουν ότι τις αποκτούν οι άνθρωποι με φροντίδα και άσκηση και διδασκαλία, εάν κάποιος δεν έχει αυτές, αλλά τις αντίθετές τους κακές, σ' αυτές τις περιπτώσεις, υποθέτω, προκαλούνται και οι θυμοί και οι τιμωρίες και οι συμβουλές: μία από αυτές (τις κακές ιδιότητες) είναι και η αδικία και η ασέβεια και με έναν λόγο καθετί το αντίθετο στην πολιτική αρετή.

B1. Ο Πρωταγόρας, προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται, διακρίνει δύο κατηγορίες χαρακτηριστικών, τα φυσικά / έμφυτα και τα επίκτητα.

α) Προτερήματα και ελαττώματα που προέρχονται από τη φύση και την τύχη: σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονται χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την εξωτερική εμφάνιση και τον ανθρώπινο οργανισμό. Φυσικά, δεν τον απασχολούν τα φυσικά προτερήματα, γιατί αυτά δεν του είναι απαραίτητα για την απόδειξή του, αφού όλοι θαυμάζουν αυτούς που τα έχουν. Με όποιον, όμως, έχει φυσικά ελαττώματα (ασχήμια, μικρό ανάστημα, ασθενικό σώμα) κανείς δεν οργίζεται ούτε προσπαθεί να τα διορθώσει με συμβουλές, διδασκαλία και τιμωρίες, γιατί δεν εξαρτώνται από τη βούληση και την ευθύνη του ανθρώπου («από τοῦ αὐτομάτου»). Αντίθετα, νιώθουν οίκτο και συμπόνια για τη σκληρότητα της φύσης ή της τύχης.

β) Χαρακτηριστικά που αποκτούν οι άνθρωποι ύστερα από φροντίδα, άσκηση και διδασκαλία. Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονται στοιχεία, που έχουν να κάνουν με τον χαρακτήρα του ανθρώπου κι επομένως με τις αρετές. Εύλογα, και πάλι, δεν ασχολείται με όσους ήδη διαθέτουν αυτές τις αρετές. Απ' αυτό, λοιπόν, το σημείο ξεκινά την απόδειξη του «διδακτού» της αρετής: όποιος δεν έχει αρετές, αλλά τα αντίθετα χαρακτηριστικά (για παράδειγμα την αδικία και την ασέβεια), οι άνθρωποι θυμώνουν μαζί του, τον τιμωρούν και τον συμβουλεύουν, διότι αδιαφόρησε να τα καλλιεργήσει. Άρα, η πολιτική αρετή διδάσκεται. Η απόδειξη του Πρωταγόρα θεμελιώνεται σε σκέψη που διέπεται από πραγματικό ανθρωπισμό και λαμβάνει τον άνθρωπο ως μέτρο σύγκρισης. Από την άλλη, οργανώνεται με σοφιστικό τρόπο, με αποτέλεσμα να αποβλέπει στην πειθώ απλώς του δέκτη και όχι στην αναζήτηση και εύρεση της μίας και μοναδικής αλήθειας, που είναι το ζητούμενο του Σωκράτη. Ειδικότερα, ο μεθοδικός τρόπος,

με τον οποίο πραγματεύεται ο Πρωταγόρας το θέμα του, και η ταξινόμηση προϋποθέσεων, επιχειρημάτων και λογικών παραδειγμάτων φανερώνουν ότι ο σοφιστής αγωνιά για την πειστικότητα των λόγων του και όχι για την εύρεση της απόλυτης αλήθειας. Ο σοφιστικός τρόπος προσέγγισης του θέματος φαίνεται, λοιπόν, στα εξής:

α) Η βασική φράση που χρησιμοποιεί ως τεκμήριο για την απόδειξη της αρετής («ὅσα δὲ ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως καὶ διδαχῆς οἴονται γίνεσθαι ἀγαθὰ ἀνθρώποις») αποτελεί την ίδια την αποδεικτέα θέση, αυτό δηλαδή που χρειάζεται να αποδειχθεί. Έχουμε, λοιπόν, το είδος σοφίσματος που ονομάζεται «λήψις τοῦ ζητουμένου».

β) «ὧ ἂν παραγίγηται» / «ἐάν τις ταῦτα μὴ ἔχη»: οι δύο φράσεις έρχονται σε αντίφαση είτε με τη θεωρία ότι η αρετή διδάσκεται, αφού αφήνεται να εννοηθεί ότι κάποιιο δεν μπορούν να την αποκτήσουν με τη διδασκαλία, είτε με τη θεωρία για την καθολικότητα της αρετής, αφού δέχεται ότι υπάρχουν και κάποιιο που δεν την κατέχουν.

γ) Παρουσιάζει ως άποψη των ανθρώπων γενικά, τη δική του απλώς άποψη για το θέμα.

δ) Υπολανθάνει η απαίτηση του ικανού και κατάλληλου δασκάλου, όπως ο ίδιος, για να διδάξει την πολιτική αρετή. Συνολικά για τον αποδεικτικό λόγο του Πρωταγόρα στην ενότητα αυτή, μπορούμε να πούμε ότι η έλλειψη πειστικότητας των επιχειρημάτων του Πρωταγόρα οφείλεται κυρίως στην ασάφεια της διατύπωσής του. Πιο συγκεκριμένα, όταν ο Πρωταγόρας ισχυρίζεται ότι όλοι οι άνθρωποι κατέχουν την πολιτική αρετή («ἡγούονται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς») εννοεί ότι όλοι έχουν μέσα τους στοιχεία πολιτικής αρετής ως προδιάθεση και καταβολές. Πρέπει, όμως, να μεσολαβήσει η διδασκαλία για να φτάσουν στην πλήρη κατάκτησή της. Όταν, πάλι, ισχυρίζεται ότι υπάρχουν και κάποιιο που δεν την έχουν, εννοεί αυτούς που δεν την έχουν αναπτύξει πλήρως, που έχουν αδιαφορήσει να την κατακτήσουν μέσω της διδασκαλίας και, επομένως, έχουν μείνει στο στάδιο της προδιάθεσης, των καταβολών («ἐάντε ὧσιν ἐάντε μὴ / ὧ ἂν παραγίγηται» / «ἐάν τις ταῦτα μὴ ἔχη»). Συνεπώς, το πρόβλημα, κατά τον Πρωταγόρα, είναι πώς ο άνθρωπος με δεδομένη τη γενική αίσθηση του δικαίου (που του χαρίζουν η αιδώς και η δίκη ως προδιάθεση και καταβολές) μπορεί και πρέπει να παιδεύεται και να ευαισθητοποιείται προκειμένου να κατακτήσει μια δίκαιη συμπεριφορά από κοινωνικοπολιτική άποψη.

B2. Ο Πρωταγόρας φαίνεται ότι δέχεται πως η πολιτική ιδιότητα, έστω και ως κατάφαση στην έννοια της δικαιοσύνης, είναι ειδοποιό γνώρισμα του ανθρώπου και απαραίτητη προϋπόθεση για να είναι δεκτός στην πολιτική κοινωνία. Όταν και αυτό το ελάχιστο της κατάφασης στην έννοια του δικαίου λείπει από κάποιον, ο άνθρωπος αυτός δεν μπορεί να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους, γιατί υστερεί και αποτελεί απειλή για τους ιδρυτικούς σκοπούς της πολιτικής κοινωνίας. Έτσι, σ' αυτή την ενότητα προτείνεται αυτός να μη συγκαταλέγεται μεταξύ των ανθρώπων, δηλαδή να εξορίζεται και να του στερούνται τα πολιτικά του δικαιώματα. Απ' την άλλη, στην 4^η ενότητα είχε προταθεί από τον Δία η θανατική ποινή («κτείνειν ὡς νόσον πόλεως»). Ίσως η

ποινή του Πρωταγόρα να φαίνεται ηπιότερη σε σχέση με αυτή που επιβάλλει ο Δίας· έχουν όμως και οι δύο τον ίδιο σκοπό: να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην αρετή. Έτσι, προβάλλεται ο παιδευτικός ρόλος των νόμων. Αν, βέβαια, λάβουμε υπόψη μας τη σημασία που έχει η πόλη και η συμμετοχή του πολίτη στα κοινά την εποχή αυτή, καταλαβαίνουμε πως η ποινή που αναφέρει ο Πρωταγόρας είναι ισάξια ή και αυστηρότερη από αυτή που προτείνεται από τον Δία.

B3. Ο Πλάτωνας περιγράφει κυρίως τους τρεις παρόντες σοφιστές. Ο Πρόδικος και ο Ιππίας είναι μάλλον γελοιογραφικά σχεδιασμένοι. Και οι δυο παρουσιάζονται ως επιδεικτικά πολυμαθείς, ο πρώτος μανιακός με τους ορισμούς των εννοιών (πράγμα για το οποίο εισπράττει τα ειρωνικά σχόλια του Σωκράτη), ο δεύτερος μεγαλόστομος και ρητορικός. Θα έλεγε κανείς πως όλο το αντισοφιστικό πάθος του Πλάτωνα ξεσπά στην περιγραφή της ρηχότητας και της μεγαλομανίας αυτών των δύο. Ο Πρωταγόρας, αντιθέτως, παρουσιάζεται μεν ως αλαζονικός και γεμάτος αυτοπεποίθηση, η σημαντική θέση όμως που ο στοχαστής αυτός κατείχε στην ιστορία της ελληνικής σκέψης δεν υποβαθμίζεται σε καμία περίπτωση. Παρ' όλο που ο Πλάτωνας τον δείχνει να αγανακτεί με τις συνεχείς ερωτήσεις του Σωκράτη, σε σημείο να θέλει να σταματήσει τη συζήτηση, αν ο συνομιλητής του δεν τον αφήσει να αναπτύξει, όπως αυτός νομίζει, τις απόψεις του, είναι προφανές πως ο πρωταγορικός στοχασμός αντιμετωπίζεται ως άξιος σεβασμού. Γι' αυτό και στην περίπτωση του, η σωκρατική ειρωνεία είναι πολύ διακριτική, ο Σωκράτης δείχνει μάλιστα έναν ειλικρινή σεβασμό προς τις απόψεις του αντιπάλου του.

(σχολικό εγχειρίδιο, σελίδα 44)

B4.

φή: φήμη, προφήτης
οικείοι: οικειοθελώς, οικειότητα
μανιάν: μανιακός, κλεπτομανής
φύσει: φυτεία, φυσιολογικός
τύχη: τυχαίος, τυχάρπαστος
δίδαχης: διδασκαλείο, δίδαγμα

B5.

Ανεκδιήγητος: ήγοῦνται
Ετυμηγορία: ἔστιν
Λογύδριο: λέγειν
Χειροποίητος: προσποιούμενον
Σχέση: μετέχειν